

YTTRANDE
2017-10-03

Delbetänkande, Nästa steg? – Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)

Sammanfattning och allmänt

Vi, kväner i Malmfälten, med meänkieli som minoritetsspråk, fokuserar i detta remissvar endast på områden som för oss är av central betydelse. Vi anser att förslagen utredaren presenterar i betänkandet tar utvecklingen i rätt riktning och för minoritetspolitiken med ganska ordentliga kliv framåt, och vi biträder i huvudsak därmed förslagen som presenteras i betänkandet.

Utredaren gör bedömningen att det inte är möjligt att införa en rätt att överklaga beslut (5.3.2). Vi hade gärna sett att någon form av tillsyn och möjlighet att överklaga beslut hade införts redan nu. Vi menar att det därför är extremt viktigt att följa utredningens slutsats kring detta då utredaren konstaterar att, om utredningens förslag genomförs, men det sedan visar sig att minoritetspolitiken ändå inte får tillräckligt genomslag, måste regeringen i samband med nästa översyn av minoritetslagen utreda möjligheten att införa någon form av tillsyn (s. 143).

Utredaren lyfter fram Kungliga Biblioteket (KB), Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer och Myndigheten för kulturanalys som viktiga kulturinstitutioner med statligt stöd som borde lyfta fram de nationella minoriteterna och minoritetsspråken i sin verksamhet (11.4.4). I denna uppräknings saknar vi arkivperspektivet och därför ska Riksarkivet som arkivmyndighet inkluderas bland ovan nämnda. Språkvården, specifikt varieteter och dialekter, behandlas i utredningen särskilt, vilket är positivt. Vi saknar dock konkreta förslag och tydliga uppdrag kring arkivområdet som berör det immateriella kulturarvet, både för språk, varieteter, dialekter och folkminnen där arkivinsamling och arkivverksamhet utan forskningsfokus och forskningsinriktning inryms. Detta är oerhört viktigt, särskilt med tanke på att det immateriella kulturarvsarbetet också, enligt vår uppfattning, ska vara någonting som det civila samhället på sina egna villkor känner sig aktivt delaktig i, utan krav på vetenskaplighet och forskning.

En del av förslagen som presenteras i betänkandet är emellertid av så avgörande betydelse för vår existens och framtid, vilket föranleder nu att vi väljer i detta remissvar att lyfta fram några av förslagen i utredningen som för oss är särskilt viktiga och centrala att de genomförs fortast möjligt.

Särskilt viktiga förslag i delbetänkandet

Identitetsbenämningar

Vi konstaterar att detta delbetänkande är den första statliga utredning under minoritetspolitikens tid som lyfter fram och belyser vikten av ett tydligt inkluderande perspektiv då det kommer till identitetsbenämningar bland nationella minoriteter i Sverige. Det här är en historisk händelse av avgörande betydelse för vår framtid då vi fram till nu känt oss både exkluderade, bortglömda och negativt särbehandlade under alla de sexton år som gått sedan Sverige ratificerade de europeiska konventionerna om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Benämningen tornedaling och den geografiska områdesbenämningen Tornedalen har hos bofasta särskilt i Kiruna kommun med omnejd varit något som de meänkielitalande i området känt sig främmande för, och därmed har dessa benämningar inte etablerats eller tagits i bruk hos de infödda meänkielitalande i Kirunaområdet. Precis som utredaren konstaterar använder vi identitetsbenämningen lantalaist (på meänkieli) och på svenska har kväner på senare tid etablerat sig som benämning för vår identitet (s. 63-64, 253).

Den exkluderande aspekten vi nämner ovan blir dock även i denna utredning tydlig i betänkandet då utredaren tar upp frågan om skyltning och flaggning (s. 247), och påpekar att för fyra av de nationella minoriteterna finns nu både egen flagga och egen högtidsdag. I detta sammanhang nämner utredaren inte kvänernas dag och flagga (för bild på flaggan, se loggan för detta remissvar). Kvänerna i både Sverige och Norge har för några år sedan beslutat sig för att införa flaggdag den 16 mars och benämner sin dag för kvänfolkets dag. Kvänerna i Sverige motiverar valet av den 16 mars på följande sätt: enligt överenskommelsen i Tälje Hus 1328 garanterade Sverige kvänernas ättlingar birkarlarna rikets norra delar att fritt bebo och bruka i Lappland och Tornedalen. Avtalet fastställdes den 16 mars 1340 av Magnus Eriksson. Dagen finns ännu inte upptagen i svenska akademiens almanacka, men är demokratiskt vald bland folket och borde ha omnämnts av utredaren i SOU 2017:60.

Språkvård

Vi hade stora förväntningar och förhoppningar på propositionen 2008/09:158 Från erkännande till egenmakt, Regeringens strategi för de nationella minoriteterna, som för första gången markerade att ”med de uppräknade språken avses även samtliga varieteter av dessa språk” (s.126). Det har dock varit svårt att i samhället i stort fullt ut få förståelse för hur viktig denna formulering är för särskilt meänkieli. Det är därför nu ett mycket välkommet förtydligande att utredaren specificerar detta och betonar att det numera är allmänt känt att meänkieli har både varieteter och dialekter, och dessa områden behöver nu också enligt utredningens förslag föras in som tydliga tilläggsuppdrag till det språkvårdsuppdrag för minoritetsspråket meänkieli som

Institutet för språk och folkminnen (ISOF) har sedan år 2007. Det är självklart för oss att språkvården för meänkieli ska också arbeta med varieteter av meänkieli, och därmed också inrymma ett tydligt dialektperspektiv i språkvårdsarbetet.

Med anledning av att dialekter och varieteter inte explicit nämns idag i myndighetens styr-dokument specifikt i kontexten för språkvården av minoritetsspråket meänkieli, finns det nu all anledning att skyndsamt förtydliga uppdraget kring språkvård så att det inte råder någon som helst tvivel om att Institutet för språk och folkminnen också inom språkvården har som uppdrag att både arbeta med varieteter och dialekter av vårt modersmål meänkieli. Meänkieli har tre språkliga huvudvarieteter och den språkliga varietet av meänkieli vi kväner (lantalaiset) använder hör definitivt till en av de mer okända och minst använda varieteterna av meänkieli, t.ex. av det allmänna och i public service.

Ny uppföljningsmyndighet

Utredaren föreslår en ny uppföljningsmyndighet istället för dagens två: Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholm. Det här är från vårt perspektiv mycket viktigt eftersom vi i Kiruna varit med om att Sametinget varit involverat i uppföljningsarbetet som berör oss som har meänkieli som modersmål. Detta är helt oacceptabelt. Avståndet till Länsstyrelsen i Stockholm är också en negativ aspekt att ta hänsyn till, och sammantaget väger skälen tungt för oss att en helt ny myndighet, alternativt inrättandet av en värdmyndighet, för uppföljning och samordning av minoritetslagen skulle ge den tydlighet, styrka och pondus som saknas idag.

Den stora fördelen med det förslag utredaren ger, att Institutet för språk och folkminnen (ISOF) skulle bli värdmyndighet, är det faktum att språklagsuppföljningen redan ligger på ISOF:s ansvarsområde, och helhetsperspektivet skulle bli oerhört mycket bättre om språklagsuppföljningen, minoritetslagsuppföljningen, och samordningen av dessa båda, skulle sammanföras till en och samma statliga instans. Dessutom tilltalar det oss mycket att meänkieli-språkcentrumen omnämns som en möjlig geografisk samlokalisering för den nya uppföljnings-myndigheten. Den parlamentariska landsbygdskommitténs slutsats (SOU 2017:1), att staten som arbetsgivare behöver ta ett större ansvar för landsbygdernas utveckling, är för oss långt ovanför polcirkeln också en ren överlevnadsfråga. Görs denna fokusering och storsatsning på ISOF är det också absolut nödvändigt att tillföra utökade resurser för uppföljning och samordning samt dessutom särskilt tydliggöra uppföljningsmyndighetens ansvar för främjande av minoritets-politikens efterlevnad i hela landet, för både språklagen och minoritetslagen.

Examensmål för olika utbildningar, och införande av fortbildningar

Utredaren betonar att det är nödvändigt att införa krav på kunskap om de nationella minoriteterna och deras rättigheter i en rad olika utbildningar och dess examensmål. Vi vill tydligt markera att det är viktigt att kommande ändringar i examensmål, oavsett nivå och utbildning eller fortbildning, använder sig av utredningens bredare syn på identitetsbenämningar som är inkluderande och på ett modernt och samtida sätt tar fasta på den heterogenitet som finns bland tornedalingar och andra meänkielitalande där förutom identitetsbenämningen tornedalingar används även identitetsbenämningen kväner (lantalaiset). Samma öppenhet, acceptans och tolerans behöver gälla då det kommer till kunskaper om språket meänkieli så att det i framtida

examensmål och fortbildningar ställs krav på en vetskap om att språkliga varieteter, och därmed också dialekter, existerar i meänkieli. Även om examensmålen i regel är på ett generellt och övergripande plan behöver de vid lärosätena brytas ned till ett konkret och hanterbart innehåll i t.ex. kursplaner. Det är av denna anledning som det ovan nämnda är så grundläggande och angeläget då det behöver klargöras till lärosätena att de har mandat att använda sig av utredningens inkluderande förhållningssätt till både identitetsbenämningar och språket meänkieli, som inkluderar dess varieteter och dialekter.

Läromedelsgranskning och utbildningsmaterial

Utredaren föreslår att regeringen bör ge Skolverket ett särskilt uppdrag att genomföra en riktad efterhandsgranskning av läromedel med avseende på hur de nationella minoriteterna och deras rättigheter framställs i läromedel som används i undervisning. Utredaren betonar även vikten av att överväga att ge Skolverket i uppdrag att utöka utbudet av utbildningsmaterial om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken (s. 238). Dessa förslag är mycket brådskande för oss och behöver införas skyndsamt. Vi betonar dock vikten och betydelsen av att de särskilda uppdrag som därigenom ges om granskning av läromedel och framtagande av material använder sig av utredningens bredare och heterogena perspektiv då det kommer till identitetsbenämningar (tornedalingar och andra meänkielitalande: tornedalingar och kväner/lantalaiset), och att förhållningssättet till språket även explicit markerar språkets varieteter och dialekter.

Public service och annan media

Utredaren föreslår att de nationella minoriteterna och minoritetsspråken bör ges ökad plats och synlighet i public service och annan media (11.2). Utredaren betonar det för oss centrala nämligen att, för en framgångsrik revitalisering av de nationella minoritetsspråken är det av stor vikt att de synliggörs och att deras status höjs (s. 232). Att synliggörandet också ställer krav på helheten, att hela människan speglas i alla lägen, dvs. att synliggörandet av språket och identiteten går hand i hand är för oss lika självklart. Då det kommer till språket meänkieli, och dess varieteter, sammanfaller detta med andra identitetsbenämningar inom minoritetsgruppen. Språket i Torne älvdal, där identitetsbenämningen tornedalingar är mest förekommande, är också det språk som hörs mest i public service idag. Vår identitet kväner (lantalaiset) använder sig av en annan, i dagsläget mer okänd, språklig varietet än den dominerande inom meänkieli, och med anledning av att språkets varietet och identitetsbenämningen kväner (lantalaiset) sammanfaller, är det viktigt att det i kommande sändningstillstånd ställs tydliga krav på att public service ska spegla helheten (både då det kommer till kvantitet och kvalité) så att minoritetsgruppens heterogena identitet och minoritetsspråket meänkieli, och dess varieteter, får sammantaget avsevärt mer tid och utrymme i public service.

Språkcentrum

Utredaren tar upp frågan om språkcentrum för meänkieli, vilket för oss kväner (lantalaiset) skulle innebära en avsevärd förbättring i arbetet med revitalisering då det kommer till vår varietet av meänkieli. Detta förutsätter dock att den förstudie som är genomförd, och som utredaren menar ska utgöra en utgångspunkt till det uppdrag som föreslås ges till Institutet för språk och folkminnen (ISOF), kompletteras med utredarens bredare förhållningssätt till identitetsbenämningar. Vi menar att perspektivet i förstudien behöver vidgas avsevärt, och det uppdrag

ISOF nu föreslås att ges, ska ta i beaktande flera nya faktorer. Utredaren betonar också tydligt en enskild faktor som är essentiell i sammanhanget genom att konstatera att ISOF bör beträffande meänkieli särskilt beakta att alla varieteters behov av revitalisering blir tillgodosedda och med anledning av detta är det viktigt att en geografisk placering på mer än en plats inom språkområdet övervägs (s. 228-229). För oss kväner (lantalaiset) är det här den absolut viktigaste springande punkten i denna fråga om språkcentrum. Förstudien landar i slutsatsen att *en* centrumplacering på en ort i området Tornedalen är tillräckligt, men vi menar att denna fråga om språkcentrum tillsammans med samtliga de sfärer som vi berör i detta remissvar är för oss en ren existensfråga. Förstudien konstaterar också att ”det allra viktigaste uppdraget för ett språkcentrum är att ge människor hopp och framtidstro, att ge en jordmån åt det arbete som redan görs” (s. 14, Etablering av ett språkcentrum för finska och meänkieli – en förstudie, 2015-11-15). För att vi kväner (lantalaiset) i Malmfälten, som använder oss av en annan språklig varietet än den i Torne älvdal dominerande språkliga varietet hos de som allt som oftast identifierar sig som tornedalingar, ska känna någon som helst framtidstro och känna att det ges jordmån åt det arbete som redan görs även inom vår kvänska identitet och språkliga varietet, är det absolut nödvändigt att språkcentrum placeras redan från start på två olika platser/orter i meänkieliområdet i norr.

Dessutom är det nödvändigt att den utredning ISOF nu föreslås göra kring etablering av språkcentrum för meänkieli också får klart och tydligt tilläggsuppdrag då det kommer till arkivsektorn och det immateriella kulturarvet. Vi menar att det är statens ansvar, att tillsammans med det civila samhället, på civilsamhällets villkor, bedriva både arkivinsamling och arkivverksamhet – utan krav på vetenskaplighet och forskning. Arbete med det immateriella kulturarvet är enligt vår mening inte endast ett uppdrag för myndigheter och forskare där vetenskaplighet och forskning är i främsta rummet, utan vi menar att statliga myndigheter också ska ha ett ansvar på gräsrotsnivå kring arkivinsamling och arkivverksamhet med ett tydligt och klart folkligt perspektiv där ett folkligt engagemang är den drivande kraften i arbetet. Den här typen av arkivinsamlingsarbete och arkivverksamhetsarbete passar enligt vår uppfattning alldeles ypperligt fint ihop med revitaliseringsarbete där arkivinsamlingen och arkivverksamheten sker tillsammans på gräsrotsnivå, hand i hand mellan staten och folket som berörs. I det här fallet är det fråga om myndigheten Institutet för språk och folkminnen för de språkcentrum som nu behöver fortast möjligt etableras för meänkieli, dess språkliga varieteter och dialekter för att lyfta alla delar av den flerdimensionella identitet som minoritetsgruppen består av. Av denna anledning är det därför angeläget att ett tydligt arkivperspektiv kopplas på till frågan om språkcentrum och ett tilläggsuppdrag ges kring både dialektperspektiv och folkminnesperspektiv då det kommer till arkivinsamling och arkivverksamhet kring det immateriella kulturarvet vid de två språkcentrumplaceringar som är absolut nödvändiga att etablera i meänkieliområdet i norr för tornedalingar och andra meänkielitalande, dess varieteter och dialekter.

Några avslutande ord

Vi kväner (lantalaiset) vill också nämna att vi har tagit del av remissvaret som företrädaren för tornedalingar och meänkielitalande, Svenska Tornedalings Riksförbund-Tornionlaaksoalaiset (STR-T) har lämnat, daterat 22.9.2017. Vi konstaterar att STR-T som formell företrädare valt att inte explicit använda sig av utredarens identitetsbenämning kväner (lantalaiset) i sitt remissvar utan väljer att tala om identiteten hos minoritetsgruppen i abstraktare ordalag, t.ex. i form av en

minoritetsgrupp med en heterogen identitet. Vi hade gärna sett att företrädaren för tornedalingar och meänkielitalande, STR-T, i sitt remissvar hade explicit lyft fram och särskilt belyst betydelsen av identitetsbenämningen kväner (lantalaiset) som utredaren så förtjänstfullt preciserar och uppmärksammar. Vi hade därtill gärna sett att STR-T, som företrädare för minoritetsspråket meänkieli och dess heterogena identitet, skulle ha ställt tydliga krav på och explicit betonat betydelsen av att minoritetsgruppens heterogena identitet och språk med flera språkliga varieteter ska genomsyra samtliga konkreta uppdrag till det allmänna som utredningen nu framöver genererar. Det är av avgörande betydelse för vår framtid och existens att förhållningssättet kring identitetsbenämningen vidgas och att uppdrag, styrdokument och andra typer av texter, konsekvent använder sig av formuleringen tornedalingar och *andra* meänkielitalande: konkret tornedalingar och kväner (lantalaiset) – och då det kommer till förhållningssättet kring språket är det viktigt att alltid i alla lägen markera tydligt att det är fråga om meänkieli, och dess varieteter.

Tornedalingar och *andra* meänkielitalande är också den benämning som utredaren använder sig av för att definiera gruppens identitet på ett övergripande plan, vilket vi kväner (lantalaiset) är oerhört glada och tacksamma för. Faktum är att denna övergripande benämning, tornedalingar och *andra* meänkielitalande används redan i exempelvis kursplanen för meänkieli för grundskolan, men ännu finns oerhört mycket arbete kvar att göra även kring kursplanen då t.ex. kommentarmaterialet till den inte explicit nämner kväner (lantalaiset), eller för den delen kvänsk kultur i kontexten för tornedalingar och andra meänkielitalande, utan stannar vid att konstatera och specificera att ”en viktig utgångspunkt för kunskapsområdet tornedalingar och andra meänkielitalandes kultur är att den är flerspråkig och influerad av samisk, svensk, finsk och rysk kultur” (s. 25, Kommentarmaterial till kursplanen i modersmål – meänkieli som nationellt minoritetsspråk, <https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/modersmal>). Det korta extra tilläggsordet *andra* mellan tornedalingar och meänkielitalande i SOU 2017:60 och i kursplanen för meänkieli som nämns ovan, ger oss kväner (lantalaiset) ändå en viss inkluderings-effekt och gemenskaps känsla. Risken för tolkningar eller associationer av typen (svensktalande) tornedalingar och meänkielitalande (tornedalingar) minimeras genom att tornedalingar och *andra* meänkielitalande används. Vi konstaterar mycket bekymmersamt att det tar oerhört lång tid att förändra existerande förhållningssätt i samhället och av denna anledning är det extremt viktigt att den heterogena identiteten och språket, inklusive dess varieteter och dialekter, skrivs ut explicit i alla typer av texter oavsett syfte, nivå och målgrupp.

Vi önskar avsluta detta remissvar med att återigen understryka vikten av att samtliga förslag i betänkandet verkställs som sammantaget har en tydlig ambition att öka integreringen av det nationella minoritetsperspektivet inom allt fler samhällsområden. Det är av avgörande betydelse för utvecklingen att frågor som berör nationella minoriteter och minoritetsspråk inte hanteras vid sidan av, separat, utan integreras på det sätt som utredaren föreslår. Vi menar att integreringen dessutom behöver ta ytterligare steg i samma riktning, både i praktiken av det allmänna, men också integreras i ännu fler lagar, regleringsbrev, förordningar och övriga (styr)dokument.

Dag som ovan

Göran Johansson
Kontaktperson för arbetsgruppen kväner i Malmfälten